

IV OSA. EESTI PUIDUSEKTORI KUI TERVIKU PÕHIPROBLEEMID JA VÕIMALIKUD ARENGUSUUNAD

14. EESTI PUIDUSEKTORI KONKURENTSIPOSITSIOON JA SELLE PARANEMIST TAKISTAVAD TEGURID

K. Ukrainski, T. Roolaht, U. Varblane

14.1. Puidusektori allharude klastriseoste arengud

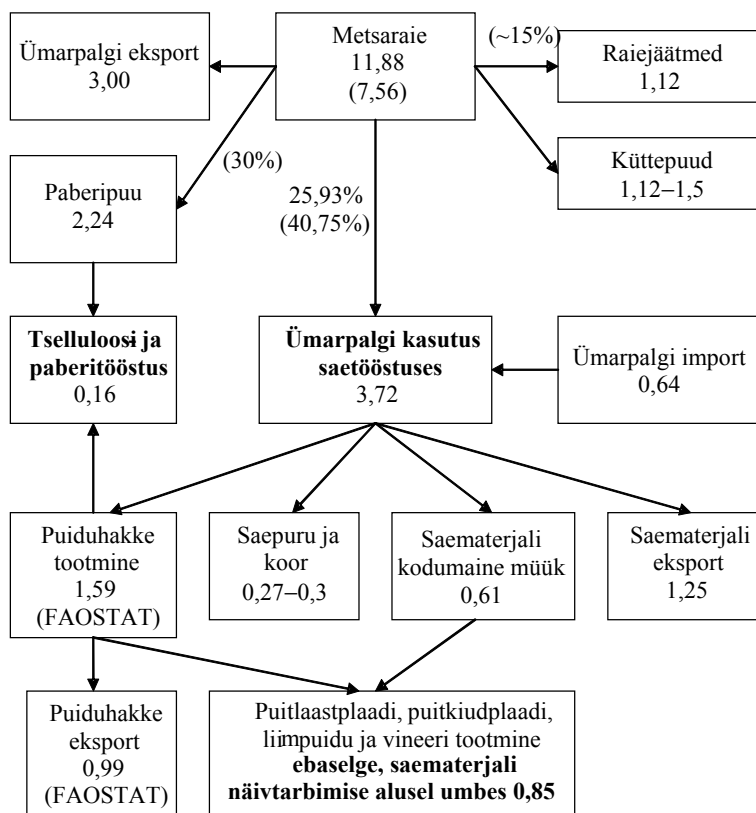
Puidusektor on kohalikku taastuvat loodusressurssi kasutav ja väärindav tööstusharu, millel on väga oluline roll kogu Eesti majanduse arengus. Eesti puidutööstus on viimaste aastate jooksul pidevalt suurendanud käivet ja ekspordi ning on praktiliselt ainus majandusharu, mis tasakaalustab teiste harude negatiivset välis-kaubandusbilanssi. Käesolevas monograafias tehtud analüüs näitab, et puidusektori konkurentsivõime on kasvanud. Nagu märgib ka Porter (1990) ja kirjeldab monograafia esimene osa, on konkurentsivõimelised tööstusharud sageli klasterdunud. Formica (2003) näitab, et tööstusklastri tekkimisel ja arengul on esimeses etapis olulised materiaalsed aspektid (toorainel, materjalidel) põhinevad ettevõtete ja organisatsioonide seosed. Klastri arenedes

muutuvad üha enam oluliseks ideedel ja immateriaalsetel väärtustel põhinevad seosed, mis viivad innovatsiooni ja konkurentsivõime kasvule harus.

Käesolevas alapunktis on kokkuvõtvalt analüüsitud esmalt Eesti kujuneva puiduklastri tähtsamaid materjalivoogusid ning seejärel mõningaid klastriaspekte Porteri teemandimudeli kohaselt. Joonis 14.1 kajastab tooraine liikumist Eesti metsa- ja puidusektoris ning Eesti saetööstuse rolli ümarpalgi kasutajana. Toodud andmed on osaliselt ligikaudsed, kuid annavad siiski mõningase pildi aasta jooksul liikuvatest puidu ja puidusaaduste mahtudest. Siinkohal tuleb märkida, et täpsema materjali liikumise skeemi koostamiseks puuduvad vajalikud detailsemad sisend-väljundtabelid.

Sulgudes toodud andmed kajastavad mahte raieteatiste alusel ning muud raieandmed lähtuvad statistilisel metsainventeerimisel (SMI) saadud andmetest. Seetõttu tuleb väita, et saetööstuses leiab kasutust ligemale 26–41% aastasest metsaraiest sõltuvalt sellest, kas osatähtsus on leitud SMI või raieteatiste alusel.

Jooniselt 14.1 võib näha, et siiski küllalt suur osa toormest eksporditakse, kuid nagu selgus käesoleva monograafia II osas tehtud analüüsist, on tooraine eksport asendumas suurema lisandväärtusega toodanguga, mis näitab materjalil põhinevate klastriseoste tugevnemist.

Joonis 14.1. Tooraine liikumine Eesti metsa- ja puidusektorisse 2002. a mln m³ (Autorite koostatud Statistikaameti, Eesti Metsatööstuse Liidu ja FAOSTATi (2003) andmete baasil).

Alljärgnevalt on iseloomustatud Eesti metsa- ja puidusektori kui kujuneva tööstusklastri konkurentsivõimet. Seejuures on aluseks Michael Porteri konkurentsivõime “teemandi” käsitluse põhi- struktuur (vt ka Porter, 1990). Eeltoodud struktuuri järgides on konkurentsivõime tegureid Eesti puidusektoris analüüsitud seitsme kategooria lõikes, käsitlus hõlmab muu hulgas ka valitsuse

rolli sektori poliitika kujundajana ning sektori arengu raamtingimusi. Järgnevas koondanalüüsis on sünteesitud käesolevas monograafias kasutatud materjalid.

1. Ettevõtte strateegia, struktuur ja konkurentsituatsioon

Strateegia. Tänapäevane saetööstus hakkas Eestis kujunema 1994. aasta paiku, enne seda toodeti saematerjali endiste metsakombinaatide saeveskites. Vertikaalne integratsioon on kogu puidusektoris kõrgem kui horisontaalne integratsioon. Põhiosa suurematest saeveskitest (Imavere, Paikuse, Toftan, Näpi) kuuluvad Soome ja Rootsi omanikele, kelle valduses on ka metsavarumisettevõtted. Ühele omanikule kuuluvate ettevõtete vahel on tihe koostöö. Haru eesmärgiks on läbimüügi kasv välisturgudel välisomanike toel, puitplaaditööstuses on probleemiks seesuguse partneri leidmine. Kõige kiiremini on seni arenenud saematerjali tootmine ja puitmajade ning akende tootmine. Tselluloosi- ja paberitööstuses ning mööblitööstuses on üksikuid arenenumaid ettevõtteid. Saetööstuse areng on hoogustanud ka puitplaatide tootmist.

Struktuur. Pea kõigile allharudele on iseloomulik nelja-viie suurtootja kõrval nii keskmise suurusega arenevate ettevõtete kui ka väiksemate mikroettevõtete olemasolu. Suurettevõtted on sageli ekspordile orienteeritumad ja arenguvõimelisemad.

Konkurents/koostöö. Peamised koostööorganid on Eesti Metsatööstuse Liit (EMTL), Eesti Puutööliit, Eesti Puitmajaliit ja Eesti Akna- ja Uksetootjate Liit. Seni on erialaliidu läbirääkimisjõud olnud tagasihoidlik ja põhiroll on olnud koolitusel.

Riigi roll. Metsakorralduse reguleerimine ja raiepiirangute seadmine. Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) haldab suurt osa metsatagavarast, mis on riiklikus omandis. Tähtsaks rolliks on ka meetmete leidmine metsavarguste piiramiseks. Viimasel ajal on suund nõuete karmistamisele. Riik on Keskkonnaministeeriumi kaudu põhiline metsasektori arengukujundaja. Samas on sektori tehnoloogilisele arengule kaasaaitamine jäänud tagasihoidlikuks.

2. Tootmistegurid

Asukoht ja kliima. Hea asukoht peamiste turgude suhtes, kuigi Põhja-Aafrika riigid kui sihtturud asuvad üsna kaugel. Külm kliima suurendab ehitusele ja küttele tehtavaid kulutusi, mis puitmaterjali kasutusintensiivsuse aspektist on isegi soodne. Samas võivad talveperioodi jääolud takistada puidu ja puidusaaduste väljavedu meritsi. Heitlik kliima raskendab ka puidu väljavedu metsast.

Looduslikud metsad. Hinnanguliselt 47% kogu Eesti pindalast moodustab mets. 37,8% metsamaast kuulub riigile, umbes 37% on eravaldues ning ligikaudu 25% metsamaa omandisuhe on seni ebaselge (jutuks on olnud ka selle metsamaa riigistamine). Puitu aastane juurdekasv oli 2002. aastal 11,9 mln m³ ning raiemaht 11,89 mln m³.

Metsauuendus. Metsata metsamaa uuenduses on Eesti Metsakorralduskeskuse andmetel umbes 20 tuh ha (23,7%) kultiveeritud, 9,5 tuh ha (11,3%) segatekkeviisiga ning 54,8 tuh ha (65%) looduslik. Istutatakse üldjuhul Eesti oludes traditsioonilisi puuliike.

Energiavarud. Puitu kasutatakse soojusenergia tootmiseks peamiselt puidutööstuste oma katlamajades, kuid ka näiteks Tartu soojamajanduses. Puidukasutuse täpset osakaalu soojusenergia tootmises on siiski raske öelda. Suurte linnade seisukohalt domineerivad siiski põlevkivi ja maagaas.

Kommunikatsioonid, infrastruktuur. Eeskätt soisemates piirkondades ja mõningates maapiirkondades on juurdepääs metsale kohati piiratud. Samuti seab piiranguid metsa väljaveole maanteed koormustaluvus. Sadamad on seevastu puidu ja puidusaaduste väljaveoks igati kohandatud. Telekommunikatsiooniga on kaetud peaaegu kogu riik.

Demograafia. Rahvastikuprotsesse ei saa rahvastiku negatiivse kasvu tingimustes pidada metsa ohustavaks teguriks. Suhteliselt

kõrge haridustase loob soodsad eeldused metsavarude säilitamiseks. Ohuks on pigem ärihuvid kui demograafilised protsessid.

Tööskused. Harus on probleeme kvalifitseeritud oskustöötajate leidmisega, neid tuleb enamast koolitada töökohal.

Kõrgharidus. On olemas nii metsandus- kui puidutehnoloogiaalane kõrgharidus, kuid nende valdkondade seosed puidutööstustega on vähe arenenud ning maht ebapiisav, arvestades areneva klastri vajadusi.

Uurimisüksused. Arendustöö toimub põhiliselt väikeses mahus innovatiivsemates ettevõtetes. Süsteemne puidutehnoloogiaalane teadustöö uurimisasutustes on puudulik või pole seda üldse. See valdkond vajab põhjalikku arendamist.

3. Nõudluse tingimused

a) Kodumaine nõudlus

Saematerjali kodumaine nõudlus oli EMTL andmetel 2002. aastal ligikaudu 33% (ekspordi osakaal 67%), mis võrreldes 1998. aastaga on tõusnud umbes 13 protsendipunkti (19,9%lt). EMTL on algatanud ka puidu populariseerimise kampaania. Teistes puidusektoriharudes (mööbli, akende ja puitmajade tootmine) on kodumaise nõudluse roll üldistatult tagasihoidlikum.

b) Eksportnõudlus

Eksportimahud on hoolimata osatähtsuse langusest kasvanud. Aja jooksul on avardunud ka Eesti tootjate eksportturud.

4. Seotud ja toetavad tööstusharud

Seotud tööstusharudeks võib pidada raudtee-, auto- ja meretransporti, samuti pakenditööstusi ja metsakorraldusettevõtteid.

Toetavate tööstusharudena on olemas puiduimmutusvahendite tootmine ning mõningal määral toetab haru ka seadmete kohepealne täiustamine või väiketootmine, kuid see aspekt toetub pigem impordile.

5. Valitsuse tegevus

Valitsus on seniajani reguleerinud puidusektori arengut puudulikult, sest kuigi on kehtestatud metsakorraldust reguleerivad peamised normdokumendid, on praktikas mitmeid probleeme rikkumiste tõkestamisega. Samas puudub põhjalikult läbitöötatud majanduspoliitiline käsitlus sektori kui terviku arengu suunamiseks, kuigi puidusektori puhul on tegu ühe juhtiva ekspordiharuga. Oluiseks probleemiks on haridussüsteemi nõrk tugi sektori arengule. Suurt rolli riigi huvide esindajana mängib Riigimetsa Majandamise Keskus, regulatsioonidega tegeleb Keskkonnaministeerium.

6. Õnnelik juhus

Taasiseseisvumise järgsel perioodil 1990. aastate alul toimus metsavarude alakasutus, mis on võimaldanud hiljem raiemahte kiirelt kasvatada. Hea on tehnoloogia kättesaadavus lähipiirkondadest.

7. Rahvusvaheline ettevõtlus

1990. aastate teisel poolel on Eesti juhtivate puidutööstuste ekspordimahud läbi teinud hüppelise kasvu. Samas on sektor olnud atraktiivne ka välisinvestoritele. Eesti tootjad ei võistle välis-turgudel reeglina liidripositsiooni pärast, mõnedes allharudes teevad nad ekspordi alal koostööd ning on tänu sellele suutnud välis-turgudel kanda kinnitada.

Puidutööstusklastri allharude vaheline koostöö on hetkel faasis, kus püsiv partnerlus on sage pigem ühe kontserni raames ning suhteliselt vähe levinud erinevatele omanikele kuuluvate ettevõtete vahel. Vertikaalne koostöö omandisuhte kaudu sidumata saetööstuste ning puitplaadi-, akna-ukse-, paberi- ja mööblitööstuste vahel sõltub pigem tarniaettevõtete poolt küsitavast hinnast ja kvaliteedi stabiilsusest kui pikemaajalistest koostöökokkulepetest. Omandisuhetel mittebaseeruva pikaajalise koostöö tagasihoidlikku arengut püütakse mõneti põhjendada järgmises alapunktis, käsitledes turu kontsentratsiooni mõju kohalike klastersuhete arengule.

14.2. Eesti puidusektori arengut takistavad põhiprobleemid

Käesolevasse alapunkti on koondatud Eesti puiduklastri arengut takistavad tegurid, järgnevas peatükkides on olulisemaid neist (tooraine ning töötajate kvalifikatsioon) käsitletud täpsemalt.

Tooraineprobleemid. Eesti kodumaise tooraine hulk ei ole tulevikus piisav, et garanteerida haru edasist kiiret kasvu. Objektiivseteks tooraine defitsiidi põhjusteks on puistute vanuseline ja liigiline koostis ning geograafiline paiknemine, mis ei vasta täiesti tööstusharu vajadustele. Enamik Eesti metsi on praegu raieküpses eas, kuid tulevikus ei ole võimalik enam nii palju raiuda, kuna raieküpsete metsade osakaal väheneb. Samuti moodustavad suure osa raiutavast puidust lehtpuud, mida tööstusharu ei suuda piisavalt kasutada, samas valitseb okaspuidu defitsiit. Subjektiivsete põhjuste hulka kuulub ettevõtete soov pidevalt ekspansiivselt kasvada, samuti Eestis asuvate välisosalusega tütarettevõtete soov tarnida toorainet emafirmale.

Suured probleemid Eesti saetööstuses tulenevad sellest, et puudub ülevaade kohalikust toormebaasist (metsavarudest), mis ei võimalda ühelt poolt ettevõtetel teha pikaajalisi tootmisprognoose ning teiselt poolt ka riigil juhtida metsapoliitikat. Eestis on metsamajandust puudutava statistika osas kujunenud olukord, kus kahe erineva meetodi kasutamise tõttu puudub Eestis ühtne arusaam olemasolevatest metsavarudest. Kahe rakendatava hindamismeetodi vahel on väga suured erinevused. See teeb raskeks metsamajanduses toimivate protsesside ühese analüüsi.

Toorainega seonduvalt on ettevõtete jaoks olulisemad veel okaspuutooraine hankeprobleemid (riiklikud raiepiirangud), palgi-tarnete ja sellest sõltuvalt tootmise hooajalised pidurdumised, mõningad probleemid importpalgi transpordil ja kohaliku metsa väljaveol, ebaseaduslikult raiutud metsa esinemine toormes, kohaliku toorme keskpärane kvaliteet ning langetajate kohati madal kvalifikatsioon.

Tööjõuprobleemid Eesti metsa-, puidu-, paberi- ja mööblitööstuses on üldiselt sarnased ka teiste harude tööjõuprobleemidega. Kõige olulisemaks probleemiks on see, et tööturul on vähe sobiva ettevalmistusega ja isikuomadustega kaadrit. Probleme on valdkonniti erinevate aspektidega ning olulist rolli mängib nii see, et Eestis tervikuna ei jätku asjatundlikku kaadrit, kui ka see, et tööjõu regionaalne paiknemine ei vasta haru vajadustele. Haruti on tööjõuprobleemid ka spetsiifilised, kuid eriti puudulikuks peetakse just tööliste ja spetsialistide väljaõpet. Väljaõppe puhul rõhutatakse praktiliste oskuste puudumist. Tulemuseks on küllaltki madal tootlikkus, mis paistab eriti silma näiteks mööblitööstuses.

Kasvavad tootmiskulud. Odav toomine on olnud Eestis mitme valdkonna konkurentsieeliseks, nii ka metsa- ja puidutööstuses. Siiski näitavad kõigi tootmissisendite hinnad kasvutendentsi. Tooraine muutub tulevikus oodatava toorainedefitsiidi tõttu ilmselt kallimaks. Tööjõukulud kasvavad pidevalt (samuti osaliselt tingitud kvalifitseeritud tööjõu defitsiidist), samas jääb tootlikkuse kasv maha palga kasvust. Sisendid seega kallinevad iga tööstusastme puhul, kuid kulude kasv mõjutab kõige rohkem neid ettevõtteid, kes asuvad väärtusahela lõpus. Põhjuseks on multiplikaatiivne efekt, mis võimendab kulude kasvu kõige suurema tööstusastmega toodangu puhul. Selle kulude kasvust tingitud toote hinna kasvu negatiivset mõju konkurentsivõimele saab kompenseerida vaid toodetele brändi kujundamisega. Nagu puidutööstusklastri konkurentsivõime uurimine näitas, ei tegele ettevõtted selle valdkonnaga piisavalt (Varblane *et al.*, 2003). Harus paistsid silma ka vähesed investeeringud tooteinnovatsiooni.

Kasvavate kulude mõjul võib Eesti sae-, puidu- ja mööblitööstustele pikaajalises perspektiivis negatiivseks osutuda ka tootmise liikumine odavamatesse riikidesse (Venemaa), mis on eriti tõenäoline väliskontsernide puhul.

Turu kontsentratsioon. Üheks oluliseks probleemiks on potentsiaalne väliskapitali ja Eesti riigi huvide lahknemise oht, mis muutub eriti oluliseks juhul, kui suur osa harust koondub ühe suurkontserni kätte. Siin võib praegu välja tuua Stora Enso domineeriva rolli, mis võib hakata takistama kogu Eesti puiduklastri arengut. Ühelt poolt mõjutab sellise suurkontserni olemasolu toormehindade käitumist turul, teiselt poolt võib Eesti paberitööstuse arengule saada oluliseks takistuseks asjaolu, et Stora Enso soovib siinset toorainet kasutada oma paberi- ja tselluloositehaste käigus hoidmiseks. Üldiselt võib ohuks pidada seda, et välisomanikud hakkavad Eesti saeveskite juhtimisvabadusi üha enam piirama, lähtudes emafirma eesmärkidest ja mitte saeveski huvidest. Suurkontsernide puhul on Eestis ka oht, et sõltumatud saetootjad tõrjutakse harust välja.

14.3. Riigi roll puidusektori arengu toetamisel

Tooraineprobleemi leevendamine. Kõige olulisem riigi abi tooraineküsimuses on toorainevoogude pikaajalise prognoosi koostamine, et ettevõtetel oleks võimalik kohandada oma äriplaane. Selles valdkonnas on eelkõige vaja korda saada metsavarude ja raieintensiivsuse hindamise süsteem, mis loob aluse adekvaatse informatsiooni kogumiseks tooraine olukorra kohta. Samas tuleks see info viia ka puidutöötlejateni, et sellest ka harule kasu oleks. Teisalt on vaja pikas perspektiivis kindlaks määrata riigi poolt lubatud raieimahud. Need on väga olulised selleks, et ettevõtted saaksid leida vajadusel impordivõimalusi Venemaalt ja Valgevenest. Riigi roll on ettevõtjatele kindlustunde tagamine stabiilsete metsandus- ning maksualaste seadustega.

Eeltoodule lisaks jääb väga oluliseks probleemiks tooraine defitsiit ja tooraine koostise mittevastavus tööstusharu vajadustele. Siin võib olla lahenduseks soodustada nende puuliikide kasutamist tootmisprotsessis, mis on alaraiatud. Teisest küljest tuleb

vähendada kadusid tootmisprotsessis, et suurendada toodangu väljatulekut samast toorainekogusest.

Üks oluline paberitööstuse tooraineprobleemi leevendaja on vana-paberi taaskasutamine, mis on Eestis äärmiselt väike ja mille suurendamise vajadust rõhutavad vastava haru spetsialistid. Siin on riigi roll eelkõige teadlikkuse tõstmises ning paberijäätmete kogumise organiseerimises.

Tööjõuprobleemi lahendamine. Riigi roll haru tööjõuprobleemide lahendamisel on tööjõu ettevalmistamise süsteemi korrastamine. Hetkel on peamiseks probleemiks paljude spetsialistide koolitamise dubleerimine. Seetõttu ei ole ühelt poolt kõigil koolitajatel vahendeid garanteerimaks kvaliteetne haridus (seadmed, praktiline väljaõpe), ning teiselt poolt ei jätku mõnes valdkonnas ka erialast kompetentsi omavaid õppejõude, kes oleksid võimelised spetsialiste koolitama (nt paberitootmise spetsialistide puudus on Eestis eriti suur).

Lisaks paljude erialade dubleerimisele ei õpetata üldse teisi erialasid, mida turul vajatakse, või õpetatakse ebapiisavas mahus (nt puidu keemiline töötlemine, paberi- ja tselluloosi tootmine, palkmajaehitus). Riik peab koolitustellimise kaudu sekkuma valdkondadesse, kus on näha, et Eestis on arenenud välja tööstusharu, kuid vastava valdkonna spetsialiste ei koolitata piisavas mahus. Üheks oluliseks probleemiks on ka koolitajate väljaõpe mõnedes valdkondades. Siiski, ainuüksi koolitustellimusest ei piisa tööjõuprobleemi lahendamiseks. Tuleb tegelda ka majanduses vajata-vate, kuid noorte hulgas mitte eriti populaarsete erialade toetamise ja maine kujundamisega (nt puidutöötlemine). Riik saaks siin teha koostööd ettevõtete ja haruliitudega. Soovitavate erialade õppimist saaks toetada ka stipendiumisüsteemi käivitamisega, mida saab siduda järgneva töötamisega harus.

Teisest küljest ei tee koolid koostööd ettevõtetega, mis tähendab, et seos praktikabaasiga puudub. Siin on väga heaks võimaluseks (mida soovivad ka ettevõtted) praktika seostamine tööstuse ala-

koormatuse perioodidega, milleks näiteks saeraami operaatoritel võiks olla september-oktoober, palkmajaehitajatel detsember, akna- ja uksetootjatel jaanuar-veebbruar. Koolide ja ettevõtete vahelist praktikaalast koostööd tuleks toetada ka riiklikult.

Kasvavate kulude probleemi leevendamine. Kasvavate kulude probleemi leevendamiseks just kõrgema lisandväärtusega toodete puhul on brändi loomine. Selles osas on väga oluline riigi mainekujundus üldiselt, mis toetaks tootjate loodavat brändi. Teisest küljest saab riik aidata tööstusdisaini kujundamisel, ühendades disainerite ja tootjate kompetensi (eriti oluline on see mööbli-tootjate puhul).

Tootearendust ja tehnoloogiate ülekannet üldiselt saab riik toetada ka ettevõtete teavitamise ja konsulteerimisega näiteks EAS poolt vahendatavate toetuste taotlemisel. Hetkel ei kasutata neid toetusi piisavas ulatuses, mis võib olla tingitud ühelt poolt vähesest teavitamisest ja teiselt poolt taotlemistingimuste keerukusest. Oluline roll on taotluste koostamisel ning taotlustingimuste lihtsustamisel ka ettevõtete liitudel. Riik saab võtta tehnoloogia arendamisel teatud osa kuludest enda kanda.

Riigi roll haru edendamisel on ka ühistegevuse toetamine ettevõtete vahel, mis võimaldaks kulude kokkuhoidu mitmetes valdkondades (transport, ühishanked jm). Siin on riigi roll kõige olulisem just kodumaisel kapitalil põhinevatele ettevõtetele (puitmajad, mööbel, akende- ja uste tootmine). Ühistegevuse edendamise ühte kogemust kirjeldab näiteks Kaplinsky *et al.* (2003) artikkel.

Turu kontsentratsiooni vältimine. Tööstusharu käesolevas olukorras on selleks, et tasandada haru kontsentratsioonist tingitud probleeme, riigi rolliks teiste konkureerivate tootjate meelitamine harusse. Näiteks on Eesti puiduklastri arengu jaoks kriitilise tähtsusega tselluloosi- ja paberitootjate meelitamine Eestisse (nii okas- kui ka lehtpuud sisendina kasutatavate tehnoloogiatega). See takistaks haru ühekülgsset arengut ja tugevdaks oluliselt puidu-

klastri arengut. See ei ole väga kerge ülesanne, kuna paberi- ja tselluloositööstus on väga kapitalimahukas tootmisvaldkond. Peale haru üldise arendamise aitaks see leevendada ka harus üldiselt prognoositavat hõive langust.

Üldised meetmed puidusektori toetuseks. Esmalt tuleb rõhutada puidu kui materjali kasutamise toetamist ja soodustamist. Siin on tuginetud FAO (2003) analüüsis toodud järeldustele. Puidu promotsioon on riiklikult oluline eelkõige asjaolu tõttu, et ühelt poolt on puidusektor väga killustatud erinevate tootjate vahel ning teisalt on üksikettevõtete jaoks seesugune toetuskampania liiga kallis. Toetuskampania eesmärgiks peaks olema puidu turuosa suurendamine teiste materjalide ees. Puidu kasutamine kasvab juhul, kui muudetakse nii tarbijate kuid ka otsustajate suhtumist sellesse (nt ehituserialadel puidu kasutamise õpetamine ja soodustamine). Üldiselt võib öelda, et Euroopas on puidu toetuskampaniaid saatnud edu, viimase kahekümne aasta jooksul on puitehitiste turuosa oluliselt suurenenud. Riigi poolt seesuguse kampania korraldamisel on olulised kompetentsus ja neutraalsus, samas on oluline ka piisavalt suurte ressursside olemasolu, et tulemusi saavutada. Viimane ongi kõige raskem just tööstusharu killustatuse tõttu, nii et puidukasutuse konkurentidena nähakse teisi puiduharusid, mitte teisi materjale. Selles valdkonnas võiksid koostööd teha ka riigid.

